УДК 81'255.4:81'373.23'612.2:[82-93]
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-3.18

Голуб О. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської та слов'янської філології
Донбаського державного педагогічного університету

Роман В. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської та слов'янської філології
Донбаського державного педагогічного університету

ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ ІМЕН-АНТОНОМАЗІЙ У ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА

Анотація. Розвідка спрямована на всебічне вивчення проблеми функціонування й перекладу власного імені-антономазії в художніх творах для дітей і юнацтва. Вибір методів дослідження зумовлений специфічним характером поставленої мети. Вивчення формальних і семантичних розбіжностей власних імен, ужитих у романі Л.Г. Андерсон і в його перекладі українською, здійсненому автором статті, проведено за допомогою порівняльного методу. Вагоме значення для представленого дослідження мали також контекстуальний аналіз та описовий метод. Матеріал дослідження відібраний із роману Л.Г. Андерсон 'Speak' і його перекладу українською мовою. Автор створює своє послання, орієнтуючись на ідеального читача, рецепція якого збігається з інтенціями самого автора. Перекладач першим сприймає це послання й має продовжити комунікацію. Художні твори для підлітків мають особливих реципієнтів. Перекладач має враховувати вік, недостатню мовну компетенцію, обмежений обсяг знань про навколишній світ юних читачів. Визначення шляхів передавання власних імен, що виконують функцію особливого тропу – антономазії в художніх текстах, є актуальним питанням перекладознавства. Передавання власних імен-антономазій у художніх перекладах – творчий процес, що вимагає особливих умінь і почуття стилю від перекладача. Обґрунтовано ідею, що власні імена-антономазії виконують функції, типові для власних імен загалом, а також надають додаткову характеристику персонажів, виконують стилетвірну, експресивну, оцінну тощо функції. До перекладу власних назв, створених за допомогою антономазії, застосовано такі способи перекладу, як транслітерація, транскрипція, транскодування, калькування. Для актуалізації внутрішньої форми такого імені застосовувався переклад власних назв. На основі дослідження встановлено, що саме переклад дає змогу відтворити відтінки значення прізвиськ як своєрідних ярликів, що наповнюють картину світу підлітка. Імена-антономазії є своєрідним орієнтиром для підлітка: свій – чужий, добрий – поганий, друг – ворог. Тому збереження семантики набуває особливої ваги під час перекладу цієї групи імен.

Ключові слова: підліткова література, вікова категорія, власні назви, перекладацька проблема, транслітерація.

Постановка проблеми. Створення й переклад художніх творів для дітей і юнацтва має низку особливостей порівняно з написанням і перекладом літератури для дорослих читачів. Як автор, так і перекладач мають ураховувати психологічні, інтелектуальні тощо особливості юних читачів. Це проявляється як у перекладі художнього твору загалом (наприклад, орієнтація на доместикацію/форенізацію), так і в перекладі окремих груп лексичних одиниць. У художніх творах для підлітків часто трапляються власні імена, створені автором за допомогою антономазії. Переклад цих імен становить окрему перекладацьку проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження оптимальних способів перекладу власних імен-антономазій у творах для дітей і юнацтва є різновекторним. По-перше, важливо зрозуміти, якою є роль перекладача в роботі з творами, написаними для цієї читацької аудиторії, виділити, на що має орієнтуватися перекладач. Вагомими в цьому аспекті вважаємо роботи У. Баран [1], О. Ребрія [2], А. Потапової [3]. Окремим напрямом такого дослідження має стати вивчення семантики оніма. У цьому автори запропонованої розвідки спиралися на студії таких мовознавців, як Д. Єрмолович [4], О. Кавун [5], В. Левицький [6]. Особливої ваги для окресленого дослідження набуває функціонування власних імен, утворених шляхом антономазії в художніх творах. У вивченні цього аспекту автори покладаються на праці Р. Бабаєвої [7], Ю. Гайденко [8] та О. Фадєєвої [9].

Попри той факт, що вивчення власного імені загалом і його функціонування в художній літературі отримує належну увагу науковців, роль власного імені в художніх творах для дітей і юнацтва, особливості утворення й перекладу нечасто постають у фокусі уваги дослідників.

З огляду на актуальність окресленої проблематики для мовознавства, **мета статті** – усебічне вивчення проблеми функціонування й перекладу власного імені-антономазії в художніх творах для дітей і юнацтва.

Досягнення сформульованої мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити, чим переклад творів для дітей і юнацтва відрізняється від перекладу творів для дорослих читачів з позиції роботи перекладача; окреслити основні проблеми у сфері семантики оніма; прослідкувати особливості функціонування власного імені-антономазії в художніх творах; визначити оптимальні способи передавання власних імен-антономазій у перекладах творів для дітей і юнацтва.

Матеріалом дослідження став текст роману Л.Г. Андерсон «Говори» [10] і його авторський переклад українською [11].

Виклад основного матеріалу. Посутні ознаки літератури для підлітків як специфічного виду художньої літератури зумов-

люють особливості роботи перекладача художньої літератури під час перекладу таких творів. По-перше, героєм творів для підлітків часто є юнаки та дівчата, які намагаються подолати психологічну кризу. По-друге, оповідання часто фокусується на внутрішньому конфлікті, особливої майстерності потребує переклад внутрішніх монологів. По-третє, зображення процесу самоідентифікації; взаємин із дорослими, які часто виявляються байдужими, жорстокими, людини, яка вже не є дитиною, але все ще чужа у ворожому світі дорослих, створює особливу психологічну напруженість.

У. Баран виділяє «специфічну для цієї літератури рису – наявність додаткової посередницької ланки в комунікативному ланцюгу художньої літератури для дитини/підлітка. Видавець, редактор, перекладач, тобто посередник як реальна особа, відіграє, таким чином, допоміжну, проте важливу роль у процесі літературної комунікації» [1, с 176]. Автор створює своє послання, орієнтуючись на ідеального читача, рецепція якого збігається з інтенціями самого автора [12, с. 70]. О. Ребрій указує на доцільність запровадження категорії образу перекладача як точки перетину (свого роду «заломлення») авторських інтенцій і пресупозицій з читацькими перцепціями й експектаціями [2, с. 242]. Перекладач першим сприймає це послання й має продовжити комунікацію [1, с. 175], виступаючи реальним дорослим читачем твору для дітей і реальним перекладачем вихідного тексту (текстуально-екстернальний рівень), а також імпліцитним читачем в авторському тексті й водночас імпліцитним перекладачем у перекладеному тексті, на оповідному рівні контактуючи з імпліцитним читачем-дитиною/підлітком [1, с. 182]. Створений перекладачем образ ідеального читача може не збігатися з авторським, звідси – інші акценти, трансформації, комунікативні невдачі й адаптації.

Художні твори для підлітків мають особливих реципієнтів. Специфіка цільової аудиторії охоплює такі параметри: вік, несформованість мовної особистості, недостатня мовна компетенція, обмежений обсяг знань про навколишній світ [3, с. 195]. Ці чинники має враховувати як автор, так і перекладач художнього тексту для підлітків.

Крім того, варто пам'ятати, що переклад здійснюється не лише на рівні Текст 1 – Текст 2, а й на рівні Культура 1 – Культура 2. У перекладі творів для підлітків часто виникає потреба в адаптації. А. Потапова вказує на чинники, які спонукають перекладача до прагматичної адаптації на макро- й мікротекстуальному рівні, а саме: 1) недостатня мовна компетенція дітей; 2) уникнення порушення табу, які, на думку педагогів, варто було б підтримувати; 3) обмежені знання та досвід юних читачів [3, с. 194]. Перекладач прагне створити такий текст перекладу, у якому зміни на мовному рівні запроваджуються заради збереження цілісності системи образів, текстуальності й прагматичного навантаження вихідного тексту [2, с. 248].

Аналізуючи семантичну структуру оніма, варто вказати, що, хоча існують концепції, що не визнають наявність семантики у власного імені, окремі елементи значення імені людини стають очевидними вже при простому порівнянні імен: *Lisa – Michael* (стать), *Павел – Павло – Paul – Paulo – Pablo* (національна належність), або: *Елизавета – Elizabeth* (належність до російсько-/англомовного суспільства) тощо.

Д. Єрмолович виділяє такі компоненти в значенні власного імені: інтродуктивний (існування й предметність позначеного); класифікаційний (належність предмета до певного класу, наприклад, людина – чоловік/жінка); компонент індивідуалізації (найменування одного предмета в межах денотата); компонент характеристики (набір ознак референта, достатній для розуміння того, про кого або про що говорять) [4, с. 11–13].

Який зв'язок існує між семантичною структурою оніма і способом передавання власних імен у міжкультурному спілкуванні? Наприклад, якщо виходити з того, що імена людей містять сему національності, стає зрозумілим, що принцип транспозиції не завжди є доречним. Не можна передавати ім'я *Катя* як *Kate*, *Євген* як *Eugene*, *Олена* як *Helen* або *Михайло* як *Michael*. Оскільки люди-носії цих імен – українці, національний колорит імені буде збережено при транслітерації/транскрипції: *Katia*, *Yevhen*, *Olena*, *Mykhailo*.

Аналізуючи семантику прізвищ, науковці говорять про «значення їх твірних основ безвідносно до будь-яких ознак чи властивостей носіїв цих прізвищ. Первісно, коли утворювалась особова назва, вона обов'язково була вмотивованою і значущою, оскільки в її основі лежала певна характеристика, яка відрізняла її носія від інших людей. Ознакою, яка впадала у вічі, могла бути й професія, і зовнішній вигляд, і національність, і місце проживання тощо. Так виникали прізвиська, частина яких згодом закріпилася за нащадками перших носіїв як родові прізвища» [5, с. 131]. Таким чином, щойно лексична одиниця ставала прізвищем, вона втрачала свою вихідну семантику: *Махниборода*, *Тяжкороб*, *Сироїд*.

Сьогодні навіть носії тієї чи іншої мови не ідентифікують семантику власних імен. Яскравим прикладом можуть бути давньонімецькі імена, які сприймаються як прості, попри їх походження від двох основ: *Adolf* – від *adal-* "noble" + *wolf*, *Arnold* – від *arn-* "eagle"+ *walt* "power", *Roger* – від *hrōd-* "glory" + *gēr* "spear" [6, с. 470–476]. Основні способи передавання власних імен у перекладі таку семантику не відтворюють.

Визначення шляхів передавання власних імен, що виконують функцію особливого тропу – антономазії – у художніх текстах, є одним із актуальних питань перекладознавства. Якщо передавання власних імен у перекладах документально регулюється, передавання власних імен у художніх перекладах – творчий процес, що вимагає особливих умінь і почуття стилю від перекладача.

Функції утворених шляхом антономазії імен персонажів охоплюють як функції, притаманні будь-якому імені, так і функції, специфічні саме для цієї групи імен. До спільних з усіма іменами функцій віднесемо такі: 1) називати предмет (інтродуктивний компонент семантики). 2) співвідноситися з конкретним персонажем (компонент індивідуалізації – ідентифікаційна функція).

Серед функцій, специфічних для імен, утворених за допомогою антономазії, виділяють такі:

1. Характеристика персонажа – інструмент розкриття образу, що створює найбільш властиву художньому персонажеві характеристику [9, с. 337]. Логіко-предметне значення загальної назви переходить у називне [8, с. 19]. Така характеристика часто є іронічною або сатиричною [9, с. 339].

2. Прогнозувальна функція – автор подає читачеві знак щодо того, яке місце персонаж посідає в системі образів твору, якою буде його роль у запропонованому сюжеті.

3. Інструмент стилетворення – індивідуально-авторський стилістичний прийом [8, с. 19].

4. Створені автором на основі антономазії імена локалізують персонажів у просторі й часі.

5. Оцінна функція – засіб вираження суб'єктивно-оцінного бачення автором створюваної ним нереальної дійсності [8, с. 18]. Емоційно-оцінні конотації накладаються на логіко-предметний компонент лексичного значення його твірної основи [8, с. 19].

6. Експресивна функція – надання колориту, створення гумористичного ефекту [7, с. 15]. Перекладач має добирати такий шлях передавання значущого імені, який зберігатиме його емоційний вплив.

7. Інформативна функція – вираження додаткової інформації про персонажа (особливості внутрішнього світу, професія тощо) [7, с. 15], крім того, автор повідомляє про своє ставлення до конкретних осіб або до суспільства в цілому.

8. Інакомовно-описова – загальна назва, яка слугує твірною основою власної, у більшості випадків ідентифікується адресантом, указуючи на співвіднесеність похідного імені з логіко-предметним компонентом вихідного слова [8, с. 19].

Найбільш застосовуваним методом передавання власних імен у художньому перекладі з англійської мови українською є транслітерація, що часто поєднується з транскрипцією. У перекладі літератури для підлітків ці методи вживаються в передаванні тих власних імен, які є відомими юним читачам, зрозумілими або такими, декодування яких не перешкоджає розумінню тексту загалом [13, с. 189].

Перекладацьку проблему в перекладі художніх творів для підлітків становить передавання власних імен, що позначають прізвиська дійових осіб твору. Присудження прізвиськ властиве підліткам. У такий спосіб вони виражають свій протест проти усталених норм, традиційних ярликів, правил, обмежень тощо. У перекладі подібних власних назв перекладач має орієнтуватися на відтворення внутрішньої форми [13, с. 189].

З тексту роману Л.Г. Андерсон «Говори» відібрано 21 власне ім'я, передавання яких становить перекладацьку проблему. Якщо відтворення імен людей, що не виконують функції антономазії, відбувається за допомогою транслітерації часто в комбінації з транскрипцією, то у відтворенні власних імен-антономазій перекладач орієнтується на збереження внутрішньої форми.

Роман Л.Г. Андерсон «Говори» призначений для підлітків, розповідає про реалії їхнього життя, тому не дивно, що значна частина персонажів отримує в романі прізвиська, вигадані головною героїнею Меліндою Сордіно та її однолітками. Прізвиська – своєрідні ярлики, за допомогою яких молоді люди категоризують цей світ, поділяють його на «своїх» і «чужих». Риси зовнішності, особливості поведінки, роль у суспільстві – усе це може стати основою для створення прізвиська. Інколи мотивація найменування подана автором у тексті: учитель, який мав «товстезну, ширшу за голову» шию, дістає прізвисько *Mr. Neck* [10, с. 5] – *Містер Шия* [11, с. 16]. Учительку англійської мови, котра мала «нечесане волосся, що звисає пасмами до плечей», називають *Hairwoman* [10, с. 6] – *Лахудрою* [11, с. 17]. Директора школи учні прозвали *Principal Principal* [10, с. 17] – *Найголовнішим директором* [11, с. 27], тренер із баскетболу дістає генералізоване прізвисько *Basketball Coach* [10, с. 76] – *Тренер-з-Баскетболу* [11, с. 81].

Підлітки дають назви й власним неформальним об'єднанням. У цих випадках у перекладі, окрім транскрипції та транслітерації, застосовано калькування, наприклад: *Jocks, Country Clubbers, Idiot Savants, Cheerleaders, Human Waste, Eurotrash, Future Fascists of America, Big Hair Chix, the Marthas, Suffering Artists, Thespians, Goths, Shredders* [10, с. 4]. – *«Качки», «Сільські клабери», «Ботани», «Чирлідерки», «Покидьки», «Євротреш», «Майбутні американські фашисти», «Гламурні ціпочки», «Марти», «Стражденні митці», «Трагіки», «Готи», «Шредери»* [11, с. 15; 13, с. 190].

Не завжди в перекладі відтворено внутрішню форму власних імен-антономазій. Наприклад, прізвище вчителя мистецтва *Freeman* [10, с. 10] містить значення, співзвучні зі значенням словосполучення «вільний художник», але перекладач передає це ім'я за допомогою транслітерації, тому семантичне наповнення цього власного імені не збережене в перекладі.

На підставі аналізу особливостей передачі власних імен установлено, що з 21 імені-антономазії 19 передано за допомогою відтворення семантичної структури, а 2 – за допомогою транслітерації.

Висновки. Таким чином, до перекладу власних назв, створених за допомогою антономазії, застосовано такі способи перекладу, як транслітерація, транскрипція, транскодування, калькування. Для актуалізації внутрішньої форми такого імені застосовувався переклад власних назв. Саме переклад дає змогу відтворити відтінки значення прізвиськ як своєрідних ярликів, що наповнюють картину світу підлітка. Імена-антономазії є своєрідним орієнтиром для підлітка: свій – чужий, добрий – поганий, друг – ворог. Тому збереження семантики набуває особливої ваги під час перекладу цієї групи імен. Перспективи подальших досліджень в окресленому напрямі вбачаються у вивченні оптимальних способів передавання реалій у перекладі художніх творів для дітей і юнацтва з англійської українською, що мають ураховувати когнітивні, психологічні тощо особливості цієї читацької аудиторії.

Література:

1. Баран У.С. Комунікація у літературі для дітей та юнацтва; Гнідець У.С. Специфіка комунікації у літературі для дітей та юнацтва (на матеріалі сучасної німецькомовної прози) : дис. … канд. філол. наук: 10.01.04 / Таврійський нац. ун-т імені В.І. Вернадського. Сімферополь, 2008. Львів : Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, 2016. 234 с. URL: http://urccyl.com.ua/fileadmin/user_upload/documents/UlianaBaran.pdf.
2. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с. URL: https://www.univer.kharkov.ua/images/redactor/news/2013-03-01/Rebrij.pdf.
3. Потапова А.Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу. *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир, 2010. Вип. 49. С. 193–197.
4. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : Р. Валент, 2001. 200 с.
5. Кавун О.О. Семантико-структурна типологія англійських та українських прізвищ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 1999. № 3. С. 130–139.
6. Левицький В.В. Основи германістики. Вінниця : Нова книга, 2006. 527 с.
7. Бабаева Р.Н. кызы, Мартынюк А.П. Способы русских переводов антономазии в английских литературных сказках. *In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства*. Харків, 2015. Вип. 16. С. 14–18.
8. Гайденко Ю.О. Антономазія як образний засіб вираження авторської мови (на матеріалі роману Шарлотти Бінгхем "The White Marriage"). *Science and Education a New Dimension. Philology*. Будапешт, 2017. V. (37). № 137. С. 18–21.

9. Фадєєва О. В. Відтворення толкієнізмів у перекладацькій практиці. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 9 «Сучасні тенденції розвитку мов»*. Київ, 2007. Вип. 1. С. 337–342.
10. Anderson L.H. Speak. New York : Square Fish (Farrar Straus Groux), 2011. 224 p.
11. Андерсон Л.Г. Говори / пер. з англ. О. Голуб. Харків : Віват, 2019. 192 с.
12. Гнідець У. Комунікативний процес. Візуалізація образу дитини-читача як спосіб здійснення комунікативного процесу у літературі для дітей та юнацтва. *Іноземна філологія*. Львів, 2007. Вип. 119 (2). С. 68–75.
13. Голуб О.М. Передача власних імен у перекладі художніх творів для підлітків. *Молодий вчений*. Херсон, 2020. № 4. С. 188–192.

Holub O., Roman V. Rendering people's proper names functioning as antonomasia while translating fiction for children and young adults

Summary. The article studies the proper names created by the writer of fiction as a linguistic phenomenon which is extremely relevant because they form the writer's idiolect, provide a supplementary characterization of the protagonist, function as expressive and evaluative units. It is the translator's task to find such equivalents that will perform the same functions in the target text. The purpose of this study is to identify and analyze the ways of rendering characters' names formed through antonomasia in fiction for children and young adults. The choice of research methods has been preconditioned by the specific nature of the research objective. The contrastive analysis has been used for the study of formal and semantic similarity and differences of proper names used in the novel under study and its translation into Ukrainian. Contextual analysis and the descriptive method proved to be efficient for the presented study. The research focuses on the novel 'Speak' written for young adults by L.H. Anderson and its translation into Ukrainian done by the authors of the paper. The authors create their works for ideal readers. It is the translator's task to act as an intermediary between the writer and the reader. While translating fiction for young adults, the translator should consider the age, language competence, and limited knowledge about the world of the target readership. As proper names are linguistic units with specific semantic structure, the translator should pay special attention to rendering those proper names which perform the function of antonomasia.

Characters' proper names are often rendered via transliteration and transcription in literary works for young adults. As the semantic structure of the proper names created by the author as a stylistic device of antonomasia should be preserved in translation, such proper names should be translated, loan translation may also be used. Reproduction of the semantics of proper names-antonomasia has been identified as the major way of rendering proper names in the translation of the novel by L.H. Anderson 'Speak' into Ukrainian.

Key words: fiction for teenagers, age group, proper names, a challenge in translation, transliteration.